

6. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. — 355 с.

7. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Лібанова Е. М., Власенко Н. С., Власюк О. С. та ін. — К., 2002. — 110 с.

8. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України, 2006. — 28 с.

9. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса: Учеб. пособ. под ред. В. П. Колесова и Т. Маккинли. — М.: Права человека, 2000. — 464 с.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2007

УДК 331.55.314.7

Г. В. Смалійчук, аспірантка,

НЕЛЕГАЛЬНА ІМІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ ДО УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Досліджено основні негативні впливи нелегальної імміграції робочої сили на внутрішню ситуацію в Україні. Визначено підходи щодо державного регулювання процесу нелегальної імміграції з метою пом'якшення наслідків перебування нелегальних іммігрантів на території України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Нелегальна імміграція робочої сили, транзитна нелегальна імміграція, біженці, «нетрадиційні» мігранти.

Ключовим завданням політики Української держави є збереження соціально-економічної безпеки, одним з основних факторів впливу на яку в сучасних умовах є нелегальна імміграція робочої сили. Крім того, поряд з виїздом населення за кордон нелегальна імміграція робочої сили до України є одним з найнегативніших проявів загальносвітових міграційних процесів.

Питання нелегальної імміграції вивчають такі спеціалісти у цій сфері, як С. П. Бритченко, А. Кирчів, О. У. Хомра, М. К. Толстанов, П. І. Карташов, І. Л. Петрова. Відповідно до їх досліджень, нелегальні іммігранти є учасниками міграційних

переміщень, один з основних типів міжнародних мігрантів. Крім того, всі дослідники вважають, що ця категорія мігрантів обов'язково повинна враховуватися під час розробки міграційної політики держави.

У праці О. У. Хомри широко досліджено вплив нелегальної імміграції на ситуацію в країні і в контексті зв'язку нелегальної імміграції та національної безпеки України [6, с. 1]. Науковець зазначає, що нелегальна імміграція є одним з виявів диференціації світу за умовами відтворення населення, а низька ймовірність легального переселення до високорозвинутих країн породжує значні за обсягом потоки нелегальних мігрантів. Чимало уваги у працях О.У.Хомри приділяється також опису наслідків нелегальної імміграції для України, причин обрання України як країни для в'їзду.

Деякі дослідники вважають, що на даному етапі неможливо звести до мінімуму нелегальну міграцію населення через існування суперечності між таким важливим правом людини, як право на свободу пересування і правом держави на захист своїх національних інтересів. Дотримуючись такої позиції, О. Тюрюканова, яку цитує О.У.Хомра, визначає нелегальну міграцію як ірраціональну форму вияву свободи пересування — так звану квазисвободу [6, с. 1—2].

З іншого боку, такі науковці, як М. К. Толстанов та П. І. Карташов [4, с. 5], вважають, що є спосіб ліквідувати суперечність між правами мігрантів і безпекою громадян країни в'їзду, який полягає у тому, що потрібно, по-перше, вжити заходів щодо регулювання міграційного потоку, по-друге, забезпечити розсіяне розселення мігрантів, а також сприяти засвоєнню мігрантами базових цінностей суспільства країни перебування [4, с. 3—5].

Ситуація, яка на даний момент склалася в Україні з нелегальною імміграцією, надзвичайно складна. Тому завданням даної статті є дослідження основних проблем імміграції робочої сили з метою виявлення особливих підходів у державному регулюванні процесу нелегальної імміграції та визначення способів зменшення негативних наслідків в'їзду нелегальних мігрантів.

На нашу думку, розв'язування проблеми нелегальної імміграції робочої сили до України повинно відбуватися одночасно у двох напрямках — запобіганні транзитній нелегальній імміграції та регулюванні в'їзду біженців.

Нині у зв'язку з розширенням Європейського Союзу та посиленні країнами ЄС охорони їхніх кордонів в Україні прогнозують подальше загострення проблем, пов'язаних із зовнішньою міграцією [6, с. 5].

Іноземні мігранти з віддалених країн Азії та Африки, які прямують через Україну до країн Європейського Союзу, тепер стикаються зі складнощами у перетині його східних кордонів і з цієї причини часто знаходять собі притулок в Україні, що призводить до неухильного зростання кількості нелегальних іммігрантів.

З погляду нелегального в'їзду, Україна для вищезгаданих категорій мігрантів є досить зручним варіантом. Це спричинено географічним розташуванням України (близькість до країн ЄС), відсутністю повноцінної системи імміграційного контролю та іншими обставинами (рис. 1).

Велику частину іноземців, які в'їжджають до України, становлять біженці. Особа ж, якій надано статус біженця, має рівні з громадянами України права на пересування, вільний вибір місця проживання, право на працю, на підприємницьку діяльність, охорону здоров'я, медичну допомогу, відпочинок, освіту, свободу світогляду і віросповідання [1].

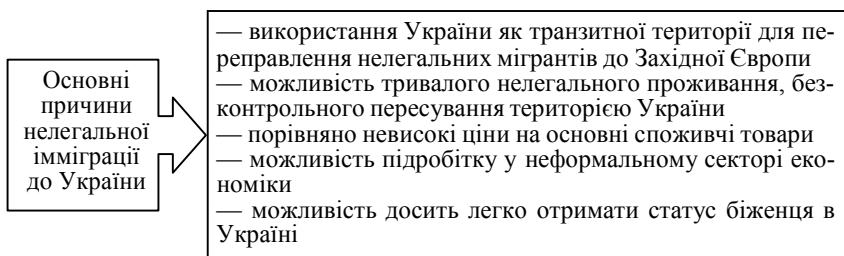

Рис. 1. Причини використання України для нелегальної імміграції

Ми вважаємо, що на даному етапі потрібно обмежити ці права з метою створення жорсткіших умов перебування іммігрантів та контролю за їх діяльністю з моменту в'їзду на територію України.

Статусу біженця в Україні найчастіше набувають вихідці з віддалених країн Азії та Африки, або так звані «нетрадиційні» мігранти. Переважна більшість нетрадиційних мігрантів лише користується статусом біженця у власних, найчастіше кримінальних інтересах, використовуючи територію України з метою розвитку найпоширенішого серед них бізнесу — торгівлі

наркотичними засобами, а шукачі притулку з політичних, етнічних та релігійних причин становлять лише 26 % від загальної кількості таких мігрантів [5, с. 2].

Концентрація «нетрадиційних» етнічних мігрантів у торгово-посередницькій діяльності призводить до монополізації ринкової та вуличної торгівлі, мережі продовольчих магазинів, обмеження доступу на ринки місцевих дрібних виробників продуктів харчування (овочів, фруктів, м'яса), встановлення завищених цін. Це призводить до витіснення з нього українців, має своїм наслідком не тільки зменшення кількості робочих місць для українців, а й зменшення їхніх доходів за рахунок перерозподілу на користь нетрадиційних етнічних громад, вивезення з України значної частки прибутку від торговельно-посередницької діяльності.

Узагальнюючи фактичний матеріал щодо негативного впливу процесу імміграції, представимо основні наслідки у вигляді схеми (рис. 2).

Крім вищезазначеного впливу, існує також загроза самоізолювання іммігрантів у своїх громадах, виникають певні складнощі інтеграції іммігрантів у суспільство під час перебування на території України, адже державної політики інтеграції іммігрантів в українське суспільство досі не вироблено. Наприклад, на заваді стає незнання мови, різноманітні культурні відмінності (традиції, побут, релігія). На відміну від розвинутих західноєвропейських країн, де поява значної кількості тимчасових робітників була визнана як проблема, що потребує державного регулювання, в Україні таке питання не порушувалося.

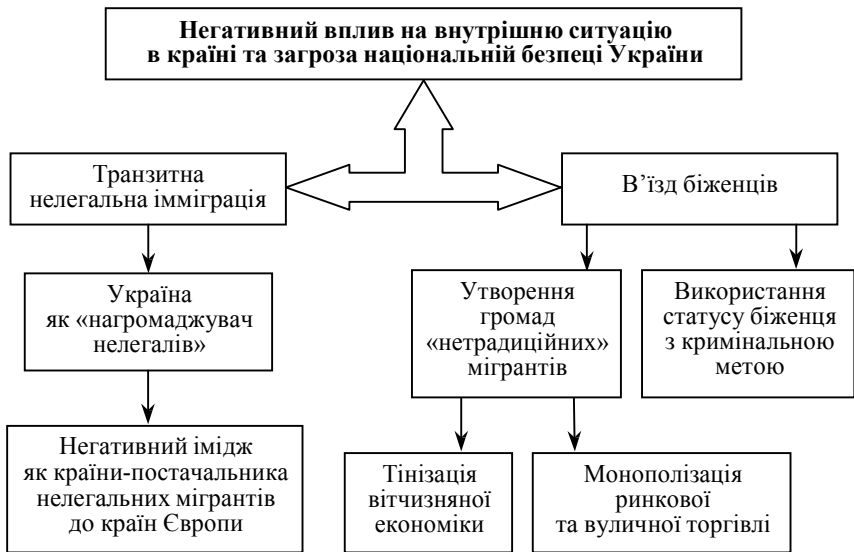

Рис. 2. Основні наслідки нелегальної імміграції для України

У результаті аналізу наслідків нелегальної імміграції маємо змогу визначити нелегальних іммігрантів як небажаних гостей, які посилюють тиск на національний ринок праці, не сплачують податків до Державного бюджету, сприяють тінізації вітчизняної економіки і, як правило, негативно впливають на криміногенну ситуацію в державі та своєю присутністю і діяльністю можуть сприяти підвищенню соціальної напруженості в суспільстві.

Такі складнощі у сфері нелегальної імміграції зумовлені тим, що чинне імміграційне законодавство України є занадто демократичним, а тому неефективним саме на даному етапі розвитку країни.

Отже, для вирішення проблем, пов'язаних з імміграцією до України іноземців, потребують оперативних змін та доповнень закони України «Про правовий статус іноземців» та «Про біженців» і Кримінальний Кодекс (табл. 1).

Таблиця 1

ПРОПОЗИЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Нормативно-правовий акт	Необхідні зміни, доповнення
ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»	Передбачити такі заходи з ідентифікації іноземця, в якого відсутні документи, що посвідчують особу: — зняття відбитків пальців — фотографування
ЗУ «Про біженців»	—зобов'язати невідкладно звертатися до відповідного органу міграційної служби осіб, які з наміром набути статусу біженця, перетнули державний кордон України — внести доповнення до чинного закону, за яким від відповідальності за незаконний перетин державного кордону із наміром набути статусу біженця звільнятимуть не всіх осіб (як це записано у чинному законі), а лише тих, які невідкладно звернулися до органів міграційної служби із заявою про надання їм статусу біженця
Кримінальний Кодекс України	внести зміни та доповнення, які б передбачали кримінальну відповідальність за нелегальне (в порушення чинного законодавства) перебування іноземців на території України

Звичайно, ці зміни та доповнення є не єдиноможливими, але навіть їх впровадження дозволить, на нашу думку, зменшити негативні прояви нелегальної імміграції до України. Адже, наприклад, введення в дію норми про заходи щодо ідентифікації іноземця у випадку затримання його як нелегального мігранта дасть змогу ідентифікувати його в разі повторного затримання та, виявивши країну походження, здійснити його депортацію.

Крім того, зміни до ЗУ «Про біженців» теж дозволять посилити контроль за перебуванням нелегалів на території України. Адже запропоновані зміни передбачають невідкладність звернення, а згідно з чинним законодавством, особа може звернутися до відповідного органу протягом п'яти (у випадку законного перетину кордону) або ж трьох (у разі незаконного перетину) робочих днів [5, с. 3].

Враховуючи сучасний стан у сфері нелегальної імміграції, поряд з удосконаленням нормативно-правової бази для регулювання нелегальної імміграції необхідним кроком є

підписання міждержавних угод про співробітництво та угод про реадмісію, а також розробка ефективного механізму депортації. Адже саме ефективна система депортації є одним з провідних інструментів стримування нелегального проникнення і проживання у країні нелегалів.

Як відомо, Україна підписала угоду про співробітництво держав—учасниць СНД у боротьбі з незаконною міграцією. Однак угода має вагомий недолік у її реалізації — невизначеність джерела надходження коштів, за рахунок яких здійснюватиметься депортація тих, які незаконно в'їхали та проживають на території країн СНД [5, с. 11].

Крім співпраці з країнами СНД, курс на євроінтеграцію та географічна близькість до європейських країн зумовлює також необхідність взаємодії України з країнами ЄС у питаннях, що стосуються нелегальної міграції. Європейський Союз намагається розв'язати проблему нелегальної імміграції вже тривалий час. У 2003 році Європейська комісія запропонувала створити Агентство з управління й операційного співробітництва на зовнішніх кордонах, однією з функцій якого було б повернення додому нелегальних іммігрантів [6, с. 6]. Але для України це означає, що вона повинна буде повертати на свою територію осіб, які, не будучи її громадянами, все ж потрапили на територію Європейського Союзу через українські кордони.

Звичайно, співпраця Києва та Брюсселя з приводу реадмісії необхідна. Але Україні, укладаючи такого роду угоди, слід зважати на занадто «м'які» кордони з Російською Федерацією та Білоруссю. Адже багато осіб потрапляє до України саме звідти й далі прямують до ЄС територією України.

Саме тому паралельно з угодою про реадмісію з ЄС доцільно укласти таку саму угоду з Російською Федерацією, щоб про нелегалів, які прибули з Росії, дбали вже, відповідно, в Москві.

Отже, з метою запобігання нелегальній імміграції та пом'якшення негативних наслідків перебування нелегальних іммігрантів на території України необхідно першочергово зробити такі кроки:

- запровадити чіткий контроль за економічною діяльністю іноземних громадян на території України, а також за діяльністю фізичних і юридичних осіб, які запрошують до України та приймають іноземців;
- розробити дієвий механізм виселення та депортації нелегалів з України;

- внести відповідні зміни до законів України з метою створення жорсткішої нормативно-правової бази для протидії нелегальній імміграції;

- розробити державну політику інтеграції іммігрантів в українське суспільство.

Але максимальний захист загальнодержавних інтересів можливий лише за наявності спеціального органу управління — міграційної служби, однією з функцій якої може бути і контроль за діяльністю іммігрантів (зокрема і біженців) під час перебування в Україні.

Удосконалення законодавства стосовно іноземців та осіб без громадянства сприятиме реалізації курсу України на європейську інтеграцію, запобіганню незаконній імміграції в країну, а також проведенню гнучкої візової політики щодо громадян кожної окремої держави з урахуванням насамперед власних національних інтересів.

Систематизацію законодавства необхідно розглядати як один із засобів поліпшення міграційно-правового регулювання, що допоможе впорядкуванню відповідних юридичних інститутів, усуненню суперечностей у змісті правових норм, вилученню застарілих та створенню нових норм права, які насамперед відповідатимуть потребам суспільного розвитку України.

Література

1. Закон України «Про біженців» // Офіційний вісник України. — 2001. — № 29. — С. 58.

2. Закон України «Про імміграцію». — www.rada.gov.ua

3. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». — www.rada.gov.ua

4. Карташов П. І., Толстанов М. К. Міграційні процеси в європейському Союзі: минуле та сучасне — www.niisp.gov.ua — Національний інститут проблем міжнародної безпеки.

5. Концептуальні засади етнопонаціональної політики // Вісник етнополітики. — 2004. — № 13. — С. 1—6.

6. Хомра О. У. Нелегальна транзитна міграція як загроза національній безпеці України — www.niisp.gov.ua — Національний інститут проблем міжнародної безпеки.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2007